

Nr 123.

Av herr **Svedman**, om uppförande på Gotska Sandön av en byggnad, inrymmande gudstjänst- och skollokaler m. m.

Omkring 40 km. norr om Fårö ligger Gotska Sandön. Denna ö, som i kommunalt och eklestiatiskt hänseende hör till nyssnämnda Fårö församling på Gotland, är omkring 8 km. lång och 5,3 km. bred samt har en areal av omkring 3.600 hektar, varav cirka 2.500 hektar skog samt inemot ett par hundra hektar ängsliknande mark. Återstoden utgöres av flygsands- och strandområden. Tvärs över ön sträcker sig en gammal sanddyn, den s. k. Höga åsen, som skiljer öns nordvästra hörn från den övriga delen och når en största höjd av omkring 42 meter över havet. På den nämnda nordvästra delen avskildes genom riksdagens beslut 1909 ett område av 40 hektar som nationalpark.

Gotska Sandön tillhör staten (kungl. domänstyrelsen) och bebos utslutande av den till lots- och fyrstaten hörande fyrbetjäningen på ön. Antalet familjer är för närvarande fem och sammanlagda invånarantalet 20. På grund av isoleringens påfrestningar förekommer rätt livlig omsättning bland personalen, särskilt i fråga om de yngre, men befolkningsnumerären har de senaste decennierna hållit sig mellan 20 och 40.

År 1893 uppfördes en liten kyrka på ön. Medel till dess byggande skänktes av generallotsdirektören M. Ruth. Kyrkan försågs med en tillbyggnad, som ursprungligen var avsedd till härbärke för skeppsbrutna men som sedermera, då en lotsbarnsskola inrättades på ön, användes till lokal för denna. Gudstjänst hölls två gånger om året, då präst kom från Gotland. Även vid andra tillfällen, t. ex. vid julottan, brukade befolkningen samlas i kyrkan. De senare åren har man därvid medfört radio. Även jordfästning har förrättats i kyrkan, t. ex. vid fyrmästaren Karl Bourgströms begravning. Kyrkan nedbrann i början av år 1934, troligen på grund av något fel i rökgången.

Enligt vad nuvarande fyrmästaren och andra personer på Gotska Sandön meddelat, betydde kyrkan mycket för trivseln och samlevnaden därute. Den utgjorde i flera avseenden en samlingspunkt, man ställde gärna sina steg dit vid söndagspromenaden, man möttes där till rådplägning om gemensamma angelägenheter o. s. v. I kyrkan fanns även ett orgelharmonium, som i vardagslag användes i skolan. Detta musikinstrument gick till spillo vid branden och har sedermera icke blivit ersatt.

Den på Gotska Sandön befintliga lotsbarnsskolan nedlades i början på 1920-talet. Orsakerna därtill voro dels lärarinnans avgång med döden och svårigheten att vid då rådande lärarbrist få platsen återbesatt och dels en tillfällig nedgång av barnantalet. Under några år måste nu skolbarnen från

Sandön för sin skolgång hållas inackorderade på annat håll. Då ön icke har andra förbindelser med land än en liten motorkutter, som mer eller mindre regelbundet en gång i månaden går från Färösund till Sandön för att förse öborna med proviant och post, innebar denna skolbarnsinackordering, att barn och föräldrar i regel icke kunde träffa varandra annat än under jul- och sommarferierna.

Lotsbarnsskolan hade pågått fyra månader om året. De skolor, som barnen nu besökte, hade åtta månaders lästid. Härtill kommer, att resorna kunde vara mycket besvärliga. Gotska Sandön saknar hamn, varför en landstigning blir i hög grad beroende av väderleksförhållandena. Såväl landstigning som utfart måste vid hårt väder ske från öns läsida. Då fordon, dragare och egentliga vägar saknas, säger det sig självt, att just skolbarnsresorna ofta kunde medföra betydande mödor och påfrestningar. Det är ingenting ovanligt, att båten fått använda både ett och två dygn för att komma från Färösund till Sandön eller vice versa.

Sedan 1932 är ånyo en skola i verksamhet på ön. Den är anordnad jämlikt bestämmelserna i kungl. maj:ts kungörelse den 20 juli 1925 angående bidrag till vissa kostnader för skolundervisning åt lots- och fyrpersonalens barn och motsvarar en vanlig folkskola av B3-form samt har i författningsenlig ordning Färö församlings skolråd som sin målsman. Sedan kyrkan nedbrunnit, är skolan inhyst i fyrmästarens bostad. Ehuru det största bostadsrummet för ändamålet upplåtits, är detta som skolrum otjänligt såväl beträffande belysning som utrymme, varjämte det intrång, skolan sålunda gör, givetvis är för alla parter högeligen obekvämt.

Bostad åt lärarinnan har upplåtits i en annan av tjänstemännens lägenheter och utgöres av ett enda rum med kokspis insatt i kakelugnen men saknar tambur och varje annat slag av biutrymmen och bekvämligheter.

Enligt ovan anförda författning åligger det lotsstyrelsen att för skolor av här ifrågavarande slag anskaffa och tillhandahålla lokaler och lärarbostäder.

Sandöns skola har för närvarande fem lärjungar. Tre av dessa beräknas hava fullgjort sin skolplikt med utgången av vårterminen 1938. Under läsåren 1938—1939 till och med 1940—1941 skulle skolan alltså hava endast två lärjungar. År 1941 inträda ytterligare två barn i skolåldern. Denna beräkning kan emellertid helt rubbas på grund av det ovannämnda icke ovanliga platsombytet bland öns personal. Under alla omständigheter synes man dock böra räkna med permanent behov av en skola på Gotska Sandön.

Då staten även på en sådan utpost som denna behöver sina tjänstemän och oavlåtligen gör sig gagn av deras plikttrogna arbete, måste det framstå såsom en ytterst behjärtansvärd angelägenhet att för dem och deras familjer ordna förhållandena på sådant sätt, att isoleringen icke kännas mera tryckande än nödigt. Framför allt får staten icke lägga sten på börda genom att beröva föräldrarna möjligheten att behålla sina skolpliktiga barn i hemmet. Och

om en skola äntligen tillåtes existera, skall den, hur liten den än är, utrustas med betingelser, som äro staten värdiga och som så långt möjligt motsvara vad i författningsväg är föreskrivet och på andra håll i riket anses ändamålsenligt.

Då den mycket begränsade tillgången på bostäder och utrymmen är upptagen av öborna själva, gör sig även behovet av något slags härbärke starkt gällande, framför allt för att, om olyckan är framme, kunna mottaga skeppsbrutna men även för att kunna hysa andra tillfälliga besökare på ön. Detta härbärke borde även utrustas med det nödvändigaste i förrådsväg av gång- och sängkläder. Senast 1933 inträffade en strandning vid Gotska Sandön, varvid öborna med uppoffringar och besvär måste härbärgera de nödställda och låna dem av sina tillhörigheter. Därvid kunde dock de flesta inkvarteras i en byggnad, som ägdes av sjökapt. Bourgström men som numera är borttriven. Behovet av ett härbärke är därför mera påtagligt än någonsin.

Härbärgets skulle även kunna tänkas komma till användning för vård av sjuka i fall, då isolering vore av nöden.

Det ligger i sakens natur och får icke glömmas, att Gotska Sandön är och måste vara ett samhälle i miniatyr, och att det såsom sådant icke får stå alldeles rådlöst inför några eventualiteter.

I sagda samhälle föreligger alltså behov av

- 1) en gudstjänstlokal,
- 2) en skolsal,
- 3) en lärarinnebostad om ett eller två rum och kök samt
- 4) ett härbärke.

Från invånarna på Gotska Sandön föreligger följande uttalande: "Sandöbornas önskemål angående dessa frågor är endast ett: alla vilja gärna hava och hoppas på att få byggnad för såväl skola och lärarbostad som kyrka och härbärke."

Då det icke rör sig om några större utrymmen, torde det vara ändamålsenligt och även möjligt att med god planlösning fylla alla dessa behov genom uppförande av en enda byggnad. I varje fall synas frågorna böra lösas i ett sammanhang.

År 1935 uppgjorde kungl. lotsstyrelsen ett förslag, som jämte reviderad ritning av ett förslag av 1934 framlades och upptog kyrka, skola, härbärke och lärarinnebostad i en byggnad för en kostnadsberäkning av 40.000 kronor. Detta förslag förordades livligt av kungl. lotsstyrelsen, Visby domkapitel, skolöverstyrelsen och vederbörande folkskolinspektör. Det avstyrktes emellertid av statskontoret och har icke kommit till utförande.

I anledning av vad här ovan anförts tillåter jag mig föreslå,

att riksdagen måtte uppdraga åt Kungl. Maj:t att bemyndiga kungl. lotsstyrelsen att av det å riksstaten vid sidan av huvudtitlarna uppförda förslagsanslaget till oförutsedda utgifter taga i anspråk ett belopp av 40.000 kronor för uppföran-

de av en byggnad på Gotska Sandön, inrymmande gudstjänst- och skollokaler samt härbärke och lärarinnebostad i enlighet med år 1935 av kungl. lotsstyrelsen uppgjorda förslag och ritningar.

Stockholm den 22 januari 1937.

Gust. Svedman.

I motionens syfte instämma:

Th. Gardell.

K. F. Söderdahl.

Cl. Lindskog.

Bj. Holmgren.

Adolf Wallerius.

R. Lundqvist.

Verner Hedlund
i Östersund.

Folke Kyling.

Walter Sundström
i Skövde.

Beth Hennings.
